

NON-VERBAAL

In dit nummer lees je interviews met Evelyn Glennie en Mirjam Stolk, en lees je over de praktische invulling van 'non-verbaal' in het werkveld!

NVvMT
Studenten
Jaargang 3
nr 1

Magazine 3, Non-Verbaal

Hoopvol kijkend naar de lente en het zonnetje dat soms langzaam weer door breekt, komt de studentencommissie alweer met haar 3^e magazine voor alle studenten muziektherapie van Nederland! Na ons laatste magazine over vernieuwing leek het ons goed om terug te kijken naar onze oorsprong. Wat maakt onze vorm van therapie bijzonder? Wat werkt er nog wel als woorden je tekort komen? Ervaren! Muziektherapie kan zonder enige verbale boodschap de kern van een probleem raken en behandelen en daarom heeft dit magazine als onderwerp 'Non-Verbaal'.

Ondanks discussies over percentages is niet te ontkennen dat non-verbale communicatie een belangrijk deel uitmaakt van onze dagelijkse communicatie. Tijdens het geven van therapie word dit stuk nog belangrijker tijdens het observeren van de cliënt en dit is zeker het geval in ervaringsgerichte therapievormen als muziektherapie. Of je nu bewust bent van je eigen non-verbale communicatie of juist niet, iedereen kan wel eens tips en tricks gebruiken om hierin te groeien voor zichzelf, en in contact met een doelgroep. We zijn daarom blij dat we in dit magazine hebben kunnen schrijven over een aantal uiteenlopende doelgroepen en wat het begrip 'non-verbaal' hierin kan betekenen.

Naast deze interessante stukken hebben we ook gezocht naar de ervaring van het niet kunnen horen en het overdragen van een emotie aan iemand die niet kan horen. We zijn daarom blij dat we interviews hebben mogen afnemen bij professioneel slagwerkster Evelyn Glennie en Signdanceres Mirjam Stolk. Zij vertellen over hun ervaringen met het begrip non-verbaal en wat dit voor hen betekent.

Heb je vragen of opmerkingen? Wij zijn 7 dagen per week bereikbaar op ons mailadres studentzaken@nvvt.nl.

Daarnaast kun je onze acties volgen op onze Facebookpagina <https://www.facebook.com/nvvtstudenten/> en op onze Instagrampagina <https://www.instagram.com/nvvtstudenten/>.

Ook zullen wij 24 maart net als vorig jaar weer een studiedag organiseren. Voor nu heel veel leesplezier!

De studentencommissie NVvMT,
Anne-Greet, Maaïke, Lidwien & Rieco

Inhoud

.....	0
Magazine 3, Non-Verbaal	1
Interview met Evelyn Glennie	3
Interview met Mirjam Stolk.....	6
Verschillende doelgroepen	8
Afasie, wat is afasie?	8
Muziektherapie bij afasie	8
Niet spreken	10
Autisme, wat is autisme?	11
Muziektherapie bij autisme (non-verbaal).....	11
Zichzelf kwijtraken.....	13
Functioneel zonder gevoel	14
‘Empathic improvisation for non-verbal clients’	15
Literatuurlijst	16
Redactie magazine	17
Contact	17
Website	17

“Laat tijd buiten de deur”

Door Rieco Assink

Omdat dit magazine over het onderwerp ‘non-verbaal’ gaat zijn wij op zoek gegaan naar het ervaren in plaats van het praten over de ervaring. Evelyn Glennie heeft hierin een unieke combinatie gevonden: zij slaagde er als eerste ter wereld in een carrière op te bouwen als solopercussioniste. Naast dat ze professioneel muzikante is, is ze ook sinds haar twaalfde levensjaar doof en geeft ze masterclasses en speeches over ‘echt luisteren’. In dit interview hebben wij vragen gesteld over hoe het is om muzikante te zijn met een gehoorprobleem en hoe muziek anders ervaren kan worden dan alleen via de oren.

©Philipp Rathmer

Is het feit dat u doof bent ooit een obstakel geweest tot het worden van muzikant?

Nou, het ligt eraan wat je ziet als een obstakel. Toen ik 12 was had ik erg veel geluk met mijn docent, die begreep hoe belangrijk individuele aandacht is. Hij vond dat alle leerlingen muziek mochten leren en toen ik begon met het bespelen van percussie heeft mijn docent me verteld over het idee dat je lichaam een resonerende kamer is. Door dit idee heb ik muziek op een hele andere manier leren ervaren dan alleen via mijn oren. Omdat percussie zo'n breed scala bevat aan frequenties en dynamiek was het wel lastig om te ontcijferen hoe het geluid precies in mijn lichaam voelde. Echt de tijd te nemen om te luisteren naar hoe geluid mijn lichaam raakte is een groot keerpunt geweest in mijn leven. Ik wist dat als ik op deze manier van muziek kan genieten, ik de middelen had om muzikant te worden, of in ieder geval hier naartoe zou kunnen werken.

Voelde uw docent het geluid op dezelfde plek in zijn lichaam als u tijdens het bewust worden van uw lichaam als een resonerende kamer?

Dat weet ik eigenlijk niet omdat ik het nooit heb gevraagd. Natuurlijk voelt iedereen muziek in zijn lichaam maar ik weet niet of mijn docent het op precies dezelfde plek voelde. Je zou dit voor jezelf uit kunnen proberen. Pak de rand van een snare drum vast en sla erop. Waar en hoe je dit voelt zal misschien niet voor iedereen hetzelfde zijn, want iedereen is anders. Elk individu heeft zijn eigen karakteristiek, gewicht en dichtheid. Ik zou verrast zijn als alle mensen muziek op precies dezelfde plek zouden ervaren. Mijn docent was zelf ook gewend aan het ervaren van muziek op een meer conventionele manier maar dankzij zijn open mind en het feit dat hij al zijn studenten behandelde als individu, heeft hij een goede docent voor mij kunnen zijn. Een goede docent luistert altijd naar de leerling die hij tegenover zich heeft.

Als muzikant interpreteer je een stuk muziek en vertaal je jouw interpretatie via een instrument. Denkt u dat sommige instrumenten hiervoor meer geschikt zijn voor doven of slechthorenden dan anderen?

Dat weet ik niet aangezien ik niet alle instrumenten speel. Ik kan alleen spreken voor de piano en slagwerk. Het grote verschil tussen slagwerk en andere instrumenten is dat je los bent van het instrument omdat je een stok gebruikt. Wat mensen wel altijd hebben tijdens het bespelen van een instrument is een houding. Als je slagwerk speelt heb je fysiek een relatief natuurlijke houding. Neem ter vergelijking een violist: als je op een viool speelt, het instrument wegneemt maar in dezelfde houding blijft staan, sta je in een onnatuurlijke houding. Percussie is een heel gebalanceerde familie instrumenten en dat is een belangrijk aspect voor je lichaam. Doordat elk slagwerk instrument anders is, heb je bij slagwerk de kans om de muziek te voelen door je hele lichaam. Dit in tegenstelling tot de viool, die eigenlijk altijd op dezelfde manier bespeeld wordt. Slagwerk is een erg toegankelijke instrumentenfamilie die door iedereen bespeeld kan worden.

Zou u zeggen dat percussie dan een meer natuurlijk instrument is om te bespelen en om naar te luisteren?

Om naar te luisteren weet ik niet. Niet alle percussiegeluiden zijn geluiden waar iedereen van houdt. Iedereen heeft zijn eigen natuurlijke ritme en als we praten over ritme bedoelen we vaak het tempo waarin we lopen of ademen. We hebben het nauwelijks over de natuurlijke geluidswereld van een persoon. Sommige mensen vinden hoge geluiden mooi en sommige mensen vinden lage geluiden mooi, en ik denk niet dat we percussie zo samen kunnen vatten tot een "meer natuurlijk instrument". Als je bijvoorbeeld alleen in het hoge register van de piano speelt zal dat op een gegeven moment saai worden, het is in diversiteit dat we van al het geluid kunnen genieten.

Denkt u dat het bewust worden van je lichaam als een resonerende kamer iets is wat ook horende mensen zouden kunnen doen?

Als mensen zouden willen is de optie er altijd. Persoonlijk denk ik wel dat in de levens die we leiden met alle hectiek en minder geduld, het een uitdaging is om al het geluid toe te laten in ons lichaam. We luisteren minder naar onszelf en ik denk dat het belangrijk is om eerst naar jezelf te luisteren voordat je naar anderen kan luisteren. Voor mij als muzikant heeft mijn stemming altijd effect op hoe ik iets interpreteer. Het herkennen en erkennen van je emoties is heel belangrijk en door dus echt naar jezelf te kunnen luisteren als een resonerende kamer zal je niet alleen muziek anders ervaren, maar zal je ook beter gaan luisteren naar je emoties.

Wanneer en hoe geniet u het meeste van muziek?

Ik denk dat ik muziek het meest waardeer als ik het zelf maak. Dat bedoel ik niet egoïstisch, maar het plezier van muziek krijg ik vooral als ik het zelf maak. Wanneer je muziek maakt ga je door het hele proces van de voorbereiding, de fantasie, het maken van keuzes, het uiten van je emoties tijdens het maken van muziek voor publiek en de nasleep. Dit is een groot verschil met wanneer je alleen naar muziek luistert en daarom houd ik niet zo van het luisteren naar muziek. Je krijgt niet alles mee als je naar een stuk muziek luistert, want je luistert naar iemands interpretatie. Dat is natuurlijk niet een slecht iets, maar vanwege mijn omstandigheden geeft het mij persoonlijk niet die emotionele reis. Iedereen geniet van muziek op zijn eigen manier en ik geniet van muziek als ik het zelf maak.

Nu we over het ervaren van muziek en het uiten van emoties via muziek hebben gehad zou ik u graag wat vragen willen stellen over muziektherapie. Heeft u ooit gehoord van muziektherapie en zo ja, hoe denkt u hierover?

Ja, ik heb van muziektherapie gehoord maar ik heb er zelf weinig ervaring mee. Ik ben zelf meer geïnteresseerd in geluidtherapie. Tijdens muziektherapie speel je muziek of maak je gebruik van een aspect van muziek zelf om contact te maken. Ik ben meer geïnteresseerd in de frequentie en het geluid die ervoor zorgen dat een persoon verandert of contact maakt. Als je zo naar geluid kijkt hoef je dus ook muziek niet te begrijpen. Als een professioneel muzikant spendeer ik het meeste van mijn tijd ontdekkend en experimenterend met geluid. Muziek begint met geluid dus het eerste wat je doet is kijken of er een connectie is met een geluid. Bijvoorbeeld in het werken met ouderen met dementie wordt er veel belangrijk werk gedaan binnen de muziektherapie, maar ik zou in plaats van het spelen van nummers op zoek gaan naar de geluidswereld van de persoon. Vervolgens zou ik dit geluid gebruiken en manipuleren en laat ik de persoon zelf ook experimenteren met geluiden en instrumenten om op deze manier contact te maken.

Denkt u dat dove mensen ook gebruik zouden kunnen maken van muziektherapie?

Iedereen mag alles proberen. Met alle mogelijkheden in de wereld waarin wij leven is alles mogelijk om te ervaren. We lopen vaak het gevaar om alle dove mensen in eenzelfde hokje te stoppen maar dat is niet de realiteit. Als je naar een school gaat voor dove kinderen zal 99% een implantaat hebben. Deze kinderen worden blootgesteld aan een wereld vol geluiden, ze gebruiken hun stemmen als nooit tevoren, ze zingen, spelen instrumenten, dansen en hebben gesprekken. De dove gemeenschap is zo anders dan een generatie geleden. Hoe we mensen als mijzelf categoriseerden is compleet anders dan tegenwoordig. Het is absoluut cruciaal dat doven en horenden zich kunnen blootstellen aan geluid- en muziektherapie om zich te ontwikkelen. Vaak zal je zelfs zien dat dat dove kinderen meer horen dan horende kinderen. Als je bijvoorbeeld aan een groep kinderen vraagt, doof en horend, om in hun handen te klappen en hun handen op te steken als ze het geluid niet meer horen zal je zien dat de dove kinderen hun hand later opsteken omdat ze meer gewend zijn aan het luisteren met hun lichaam in plaats van alleen hun oren. Iedereen moet alles kunnen proberen als ze dit graag willen.

Heeft u tips voor muziektherapeuten of studenten muziektherapie die graag 'echt' willen leren luisteren?

Dat is een grote vraag en ik denk niet dat ik daar een uitsluitend antwoord op kan geven. Ik kan wel zeggen dat iedereen de mogelijkheid heeft om zijn eigen grenzen te verleggen en te luisteren naar zijn lichaam. Ik denk dat het niet erg is om je ongemakkelijk of moe of gefrustreerd te voelen. Wat ik heb geleerd tijdens het werken met mensen met dementie, al was het voor een korte tijd, is het buiten de deur laten van de tijd. Vergeet welke dag het is en vergeet hoe laat het is. Maak de persoon tegenover je de belangrijkste persoon van de wereld en alles om hem heen kan naar mars gaan. Het is een groot voorrecht om zowel de tijd als het geduld te nemen om echt te luisteren. Zelfs als je naar een heel klein ding werkt en je het gevoel hebt dat er geen feedback of reactie is. Zelfs als je denkt dat de doelen die jij gesteld hebt niet behaald worden, kan er nog steeds iets waardevols gebeurd zijn wat je aan de buitenkant niet kan zien. Het feit dat je samen tijd doorbrengt is het belangrijkste van alles. Maak de persoon voor je de belangrijkste persoon van de wereld, heb volledig vertrouwen in jezelf en laat tijd buiten de deur.

“Signdancen is eigenlijk gewoon een flashy naam voor een tolk die muziek vertolkt.”

Door Lidwien de Jong

Mirjam Stolk (34) is moeder van twee kinderen, percussioniste in een fanfare orkest, fervent muzikliefhebber, tolk Nederlandse gebarentaal en signdancer. Signdancer zijn betekent dat ze muziek vertaalt in taal zowel als emotie aan dove mensen. We hebben haar gevraagd hoe ze bij het signdancen is gekomen en wat het voor haar betekent.

© Ilse Nijland fotografie

“Flashy naam”

Op de vraag wat signdancen precies is antwoordt Mirjam “signdancen is eigenlijk gewoon een flashy naam voor een tolk die muziek vertolkt. Het verschil met ‘gewoon’ tolken is dat je naast de gezongen tekst ook de muziek visueel maakt.

Door ritmisch en poëtisch te gebaren en gebruik te maken van mimiek en lichaamsbeweging, kan de sfeer van een lied worden weergegeven. Het mooiste daaraan vind ik dat ik mijn liefde voor

muziek en dans kan combineren met mijn werk, waar ik dan ook erg van geniet.” Alles valt op zijn plek”, antwoordt Mirjam dan ook als we vragen wat er nou zo mooi is aan het vertolken van muziek voor mensen die de muziek helemaal niet kunnen horen. “Door het te doen beleef je liedjes veel intenser en dat hoop ik ook over te brengen op de ‘luisteraars’.”

“Wat het bij muziek lastig maakt is dat er meer ruimte is voor interpretatie”

“Als afgestudeerde tolk gebarentaal zou ik in staat moeten zijn om emotie van hetgeen ik vertolk mee te nemen in mijn vertalingen. Bij het tolken van gesprekken zijn emoties vaak wel duidelijk te zien of aan te voelen. Wat het bij muziek misschien iets lastiger maakt is dat er meer ruimte is voor interpretatie”, vertelt Mirjam als we vragen naar de mogelijkheid om de emotie van muziek over te brengen naar doven of slechthorenden met behulp van signdancing. “Een liedje kan bij verschillende mensen verschillende emoties oproepen. Ik probeer te bedenken waar een lied over gaat en welke emotie de artiest bedoeld heeft erin te leggen, maar of dat dan altijd de juiste is? Mijn eigen interpretatie speelt daarbij altijd een grote rol natuurlijk. Met signdancen kun je dus wel degelijk de emotie van muziek overdragen, alleen is die emotie voor de ‘luisteraar’ al redelijk bepaald. Het allermooiste is als ik de kans krijg de artiesten zelf te vragen naar wat ze met hun muziek over willen brengen, maar dat komt helaas weinig voor”. Wanneer we Mirjam vragen of zij denkt dat de ervaring van muziek door doven of slechthorenden vergelijkbaar is met die van horenden twijfelt ze: “Oei, dat is een lastige vraag. Ik zou zelf neigen naar het antwoord ‘nee’. Ik denk dat de ervaring van muziek voor iedereen persoonlijk al anders is, laat staan voor twee groepen mensen... Ik kan denk ik een indruk geven van wat muziek is en wat het met je kan doen, maar of doven of slechthorenden het dan op dezelfde manier beleven als horenden? Zoals ik eerder al zei is de rol van interpretatie hierin echt anders.”

“Ik vond het helemaal geweldig”

Uiteraard waren wij ook nieuwsgierig naar hoe Mirjam begonnen is met vertolken van muziek naar gebaar en beweging. Hierover vertelt Mirjam dat ze tijdens haar laatste jaar van haar opleiding voor tolk Nederlandse gebarentaal een workshop Visuele Muziek kreeg van een dove man. “Daarvoor wist ik niet dat er zoiets bestond, dus ik vond het helemaal geweldig om te ontdekken dat ik toch met muziek in aanraking kon komen bij het uitoefenen van mijn beroep.”

“Lijkt me interessant om te zien of het dan ook het gewenste effect op zou leveren”

Toen we vroegen naar de combinatie van signdancing, muziektherapie en doven of slechthorenden reageerde Mirjam enthousiast: “ik weet niet of het volledig toegankelijk zou kunnen worden en of het bij alle vormen van muziektherapie zou kunnen werken, maar ik denk zeker dat muziektherapie toegankelijker zou kunnen worden door het inzetten van een signdancer. Het lijkt me dan ook interessant om te zien of het op die manier dan ook het gewenste effect op zou leveren.”

“Er zijn echt wel mensen die graag meer evenementen zouden bezoeken”

Tot slot vroegen we Mirjam naar de algemene toegankelijkheid van muziek voor mensen met een auditieve beperking. In eerste instantie zegt ze voor meer signdancing op bijvoorbeeld festivals of concerten te zijn, zodat deze toegankelijker worden voor doof of slechthorend publiek. “Er zijn echt wel mensen die graag meer evenementen zouden bezoeken, maar dat nu misschien laten omdat het zonder tolk niet heel veel meerwaarde heeft. Daarnaast zou ik graag meer in deze sector werken, dus hoe meer vraag hoe beter!”

Studentendag 24 maart 2018

Zaterdag 24 maart 2018 organiseert de studentencommissie van de NVvMT een studentendag in het Akoesticum in Ede.

De dag bevat een divers programma en de toegang voor niet leden van de NVvMT is €5,- en voor leden gratis! Meer informatie

binnenkort op Facebook.

Verschillende doelgroepen

Naast de interviews zijn we op zoek gegaan naar waar non-verbaal contact een belangrijkere rol speelt dan in het dagelijkse leven. De eerste doelgroepen waar je bij dit onderwerp aan denkt, zijn waarschijnlijk dove mensen, baby's of mensen met afasie. Wanneer je echter goed nadenkt, zijn er veel meer doelgroepen waarbij je non-verbaal soms beter kan aansluiten dan verbaal. Wij hebben er in dit artikel een aantal op een rij gezet en bij ieder onderwerp een toepassing van muziektherapie uitgelicht.

Afasie, wat is afasie?

Door Maaïke van Swambagt

Afasie is een taalstoornis, die ontstaan is uit hersenletsel (a = niet, fasie = spreken). Hoe deze taalstoornis zich precies uit, is bij iedereen verschillend, dit is namelijk grotendeels afhankelijk van de plaats en de ernst van het hersenletsel waardoor de stoornis is ontstaan. Grofweg zijn er twee soorten afasie te onderscheiden: *Broca afasie* en *Wernicke afasie*. In de praktijk uit afasie zich echter meestal in een mengvorm: *globale afasie*.

Bij *Broca afasie* heeft de patiënt moeite met het produceren van taal en met het begrijpen van grammatica. Vaak moet iemand met *Broca afasie* ook lang zoeken naar de woorden of de klanken die hij wil uitspreken. Ziekte-inzicht is hier meestal aanwezig, waardoor er vaak veel frustratie ontstaat.

Bij *Wernicke afasie* is vooral het taalbegrip verstoord. De patiënt begrijpt niet meer wat er gezegd wordt en spreekt zelf met lange zinnen die geen echte inhoud hebben. De patiënt weet meestal goed waar hij het over wil hebben en kan ook goed spreken, maar begrijpt de taal niet meer. Hierdoor kan er frustratie, onbegrip of isolatie ontstaan. (Hersenstichting, 2018)

Muziektherapie bij afasie

Een veel gebruikte vorm van muziektherapie bij afasie is *SMTA: Speech-Music Therapy for Aphasia*. Dit is een neurologische muziektherapeutische techniek, die logopedie en muziektherapie combineert. SMTA werkt vanuit het idee dat de parameters melodie en ritme het belangrijkste zijn in spraak en dat deze daarom ook kunnen helpen bij het herstellen van spraak. Het zingen van bekende liederen stimuleert de automatische taal. De SMTA is echter gericht op het taalproductieproces en gebruikt hierom *nieuw gecomponeerde melodieën*. Met deze melodieën worden gerichte verbale uitingen geoefend, die worden uitgekozen met het oog op de mogelijkheden en doelen van de cliënt. Denk hierbij aan zinnen die de cliënt graag weer wil kunnen zeggen, of bijvoorbeeld de naam van de cliënt zelf of de partner. Naast het volledig opnieuw op gang brengen van de spraak, wordt SMTA ook toegepast om de vloeiendheid van de spraak te verbeteren, of om de aanwezige spraak te onderhouden. Hoe ziet zo'n oefening er uit? Er kunnen oefeningen gedaan worden op klankniveau, woordniveau of zinsniveau, afhankelijk van de persoonlijke doelen van de cliënt. Neem bijvoorbeeld de frase 'Eet smakelijk'. Er wordt begonnen met het zingen van deze woorden, terwijl het ritme mee getikt wordt. Vervolgens wordt er overgegaan naar ritmisch spreken en vervolgens naar spreken. Om natuurlijke interactie in het dagelijks leven te bevorderen wordt er vervolgens een vraag gesteld waarop de cliënt dan het geoefende antwoord moet geven. Een SMTA behandeling wordt door een logopedist en een muziektherapeut in samenwerkingsverband gedaan. De logopedist brengt de oefenstof in en richt zich op de juiste klanken(reeksen), woorden en zinnen. De muziektherapeut zet dit op de juiste muziek, zodat de drempel van het spreken verlaagd wordt. Hierbij moet erop gelet worden dat de muziek niet te ingewikkeld is en dat de omvang past bij de stem en het bereik van de cliënt. Daarnaast is het belangrijk dat de melodie zo nauw mogelijk aansluit bij de natuurlijke intonatie van de te oefenen woorden of zinnen, om de overgang naar het spreken makkelijker te maken. (De Bruijn et al, 2010)

Voor een meer diepgang over het componeren van passende muziek en de therapeutische benadering, raadpleeg het artikel 'De Bruijn et al.: SMTA: Speech-Music Therapy for Aphasia. *Van idee tot klinisch behandelprogramma*'.

Niet spreken

Door Anne-Greet Ravensbergen

Heb jij je wel eens bedacht hoe de wereld zou zijn als je je niet kunt uitdrukken in woorden? Hoe ga je iemand vertellen wat je dwars zit, hoe het met je gaat? Wat zeg je als je bij een restaurant komt en een ober komt een bestelling opnemen, maar je kan je bestelling niet noemen?

In Nederland zijn er ongeveer een half miljoen mensen die dit probleem dagelijks hebben. Mensen die zichzelf niet kunnen uitdrukken. Sommige mensen hebben dit al van kleins af aan, het kan zijn dat het niet kunnen praten hoort bij een aangeboren beperking of stoornis, misschien een handicap. Deze mensen leren dan meestal om zichzelf op een andere manier uit te drukken. Misschien met afbeeldingen, plaatjes of zo'n leuke computer.

Er zijn ook mensen die op latere leeftijd te maken krijgen met een ziekte of hersenletsel waarvan afasie het gevolg is. Deze mensen zullen moeten leren omgaan met de dagelijkse struggles van mensen die denken dat je nog kunt praten omdat ze je van vroeger kennen bijvoorbeeld. Lijkt je dat niet verschrikkelijk?

In de muziektherapie hebben we natuurlijk mogelijkheden. Als een persoon niet kan spreken, zijn er andere manieren om zich uit te drukken. Bij veel cliënten wordt het gevoel wat ze op een bepaald moment duidelijk door muziek te laten horen van iets wat ze graag luisteren (op dat moment).

Als er sprake is van opgekropte gevoelens, is er de mogelijkheid om zich uit te drukken in een improvisatie.

Wat volgens mij een belangrijk gegeven is om altijd in je achterhoofd te houden is dat mensen die niet kunnen praten niet per definitie niet begrijpen wat je zegt. Sommige mensen begrijpen je prima, je hoeft je niet extra te verduidelijken door overdreven te praten en uit te beelden wat je bedoelt.

Autisme, wat is autisme?

Een Autisme Spectrum Stoornis (ASS), is een aangeboren stoornis, die gedurende je hele leven een rol blijft spelen. Autisme is een informatieverwerkingsstoornis: alles wat binnenkomt, zoals geuren, beelden en geluiden, worden op een andere manier verwerkt. Hoe dit zich precies uit bij iemand met autisme is zeer verschillend. Een aantal veel voorkomende symptomen zijn goed oog voor detail, sterk analytisch vermogen, zich kunnen verliezen in een interesse of activiteit, moeite hebben met overzicht houden, moeite hebben met verschillende aspecten van sociaal contact, extra of juist minder gevoelig zijn voor prikkels, moeite hebben met veranderingen etc.

In de DSM-IV werd autisme onderverdeeld in klassiek autisme, asperger en PDD-NOS. In de DSM-V is dit echter veranderd. Al deze benamingen zijn verdwenen en samengevoegd onder dezelfde noemer: Autisme Spectrum Stoornis (ASS). Hierbij moet dan aangegeven worden of het gaat om een milde of een ernstige vorm. (Nederlandse Vereniging voor Autisme, 2018) Mensen met autisme hebben er veel baat bij wanneer mensen in hun directe omgeving duidelijk zijn in gesprek, omdat ze vaak moeite hebben met het interpreteren van non-verbale communicatie zoals gezichtsuitdrukkingen en lichaamstaal. Ook hebben ze vaak moeite met het inleven in de ander en met het omgaan met en begrijpen van emoties. Helaas zijn er ook mensen met ernstige vormen van autisme, of bijvoorbeeld met autisme in combinatie met een verstandelijke beperking, die niet kunnen praten.

Muziektherapie bij autisme (non-verbaal)

Nordoff-Robbins

De Nordoff-Robbins methode is ontwikkeld door Paul Nordoff en Clive Robbins, voor het werken met kinderen met een verstandelijke beperking. Deze methode is dus niet alleen toepasbaar bij autisme, maar ook bij bijvoorbeeld kinderen met syndroom van down, een ontwikkelingsachterstand en bij kinderen die lichamelijk, verstandelijk of meervoudig beperkt zijn.

De methode is gebaseerd op de aanname dat er in ieder kind een aangeboren muzikaliteit en muzikale gevoeligheid bestaat en dat ieder kind kan reageren op muziek, ongeacht de ernst van de aandoening. De unieke kwaliteiten van de muziek kunnen gebruikt worden om communicatie aan te gaan met kinderen waarbij contact moeilijk verloopt, verandering te weeg te brengen en ontwikkelingsmogelijkheden te verschaffen (Nordoff & Robbins, 1973). Voor een uitgebreidere beschrijving hiervan, met casusvoorbeelden, lees het boek 'Muziektherapie voor gehandicapte kinderen' van Paul Nordoff en Clive Robbins (vertaald door Ronald Cohen).

Kijktip

<https://www.youtube.com/watch?v=46hnG4Kefil>
'Wat er gebeurt in de muziek en in het contact tussen de therapeut en de cliënt, is een proces dat lastig in woorden te bevatten is' (Nordoff & Robbins, 1973).

Om deze reden is er een kijktip toegevoegd aan dit artikel: **Meet Jack...** van het kanaal 'Nordoff Robbins'. In deze video zie je een fragment uit een muziektherapeutische sessie met Jack, een jongen met een leerachterstand en autisme. De therapeut en de cliënt hebben al contact tot stand gebracht. In het begin van het fragment is duidelijk te horen dat de

therapeut de verbale uitingen van Jack *incorporeert* in zijn muziek. Dit leidt tot een soort vraag-antwoord spel. In het hele fragment past de therapeut alle drie de structurerende technieken van Bruscia toe (*rhythmic grounding*, *tonal centering* en *shaping*). Verder past de therapeut zowel de empathische technieken *pacing* en *reflecting* toe, als de uitlokkende technieken *repeating*, *extending*, *modeling* en *making space*. Hierdoor wordt er een veilige sfeer gecreëerd waarin Jack zich zowel gehoord als uitgedaagd voelt om het contact te intensiveren en nieuwe klanken uit te proberen.

Zichzelf kwijtraken

Door Anne-Greet Ravensbergen

Bij 'non-verbaal' denken mensen direct aan het niet kunnen spreken, maar heb je wel eens gepraat met iemand die wel kan spreken maar in de spraak de weg compleet kwijt raakt? Of misschien beter gezegd: iemand die de controle kwijtraakt over wat hij/zij wil zeggen?

Dit kan op meerdere manieren waarvan ik denk dat je beide kanten kunt herkennen. Soms verlies je jezelf in een gesprek doordat je opmerkt dat je jezelf laat 'overrulen'. Iemand anders is misschien begonnen met een vraag aan jou, maar vervolgens heeft die persoon het hele gesprek overgenomen en ben je zelf de controle kwijt geraakt over het gesprek. Het kan heel naar voelen om tijdens een gesprek iemand te onderbreken en terug te komen bij het onderwerp waarmee het gesprek is begonnen.

Een andere vorm van controle kwijtraken is wanneer je bijvoorbeeld merkt dat je alleen maar over jezelf aan het praten bent en de andere persoon niet de kans krijgt om in te vallen, eigenlijk de andere kant van wat eerder is beschreven. Deze punten vragen een vorm van zelfreflectie die best lastig kan zijn. Het is namelijk niet fijn om in te zien dat jij een gesprek aan het overnemen bent, of je laat overrulen in een gesprek.

Als je nou merkt dat jou dit persoonlijk overkomt, zijn er op internet eindeloos veel tips te vinden: Google is onze vriend! Maar het kan ook zijn dat dit voorkomt met een cliënt/familielid/vriend, noem maar iets. Daarom zal ik een drietal tips beschrijven die op internet te vinden zijn voor mensen die controle verliezen in contact:

1. Blijf in contact met je lichaam. Vraag je bijvoorbeeld af wat er gebeurt, wat voel je; merk hoe je met je voeten de grond raakt, waar je lichaam contact maakt met een stoel etc. Ditzelfde kun je doen met emoties; als je boos wordt, waar begint dat gevoel dan? Deze dingen zorgen ervoor dat je beter bij jezelf kunt blijven in een gesprek.

2. Let op verschillen tussen jou en een ander. Allereerst kun je kijken naar de overeenkomsten met je gesprekspartner: 'zij is ook een vrouw, zij heeft ook een kat'. Hierdoor kun je je gemakkelijker verplaatsen in de gevoelens en emoties van je gesprekspartner. Wanneer je merkt dat je hierin te ver slaat, ga je zoeken naar verschillen: 'zij is twintig jaar ouder dan ik, zij heeft drie kinderen'. Hierdoor kun je ook weer wat meer afstand nemen en je grenzen bewaken, ook in je emoties.

3. Kijken met een brede blik. Tijdens sommige gesprekken begin je een soort tunnelvisie te krijgen waardoor je alleen nog maar bijvoorbeeld een bewegende mond ziet. Op zo'n moment kun je goed oefenen met een brede blik; je blijft naar hetzelfde punt kijken, maar focust ondertussen ook op wat je in je ooghoeken ziet.

Functioneel zonder gevoel

Uit eigen ervaringen weten we dat er eigenlijk nog een groep valt onder de non-verbale cliënten: mensen die wél kunnen spreken (vaak ook juist op een vrij hoog niveau), maar hierin geen emoties (kunnen) tonen. Hierover is geen duidelijk onderzoek te vinden, helaas ook geen tips over hoe je mensen zou kunnen helpen wél emoties te laten doorklinken in hun spraak. Wel kunnen we iets delen over eigen ervaringen.

Persoonlijk vind ik het erg lastig om te merken dat mensen geen emoties laten doorklinken in hun spraak en deze emoties ook niet tonen. In het geval van spanningen en agressie kan dit zelfs gevaarlijk zijn, er zijn totaal geen signalen die er op wijzen dat iemand boos of gespannen is/wordt en kan iemand dus zomaar uitvallen.

Wat ik zelf heb gemerkt is dat er altijd een andere manier is om tot die emoties te komen. Ondanks dat mensen soms niet laten horen dat ze boos of verdrietig zijn spreken ze dit soms wel uit. Je ziet dit alleen niet in de lichaamstaal of mimiek. Belangrijk is dus dat je goed luistert naar deze mensen.

Wanneer mensen het eigen gevoel niet laten doorklinken in hun klank of laten zien in mimiek, betekent dat niet dat dat gevoel er niet is! Ik heb al een aantal keer gemerkt dat mensen mij bijvoorbeeld vertelden dat ze gespannen waren, maar dit totaal niet terug te zien was in mimiek, het niet terug te horen was in de stem en het niet zichtbaar was in de lichaamstaal. Toch moet je dan iets met dat gevoel, het is er namelijk wel degelijk. Bij spanning of boosheid zoek ik vaak een instrument als een drumstel, iets waar hard op geslagen kan worden. Het kan helpen om de cliënt te spiegelen, te laten merken dat ze gehoord worden. Dit kan ook een stimulans zijn om juist harder te spelen, wat vaak op zo'n moment wel is wat ze nodig hebben.

Het kan natuurlijk ook zijn dat een cliënt zich onrustig voelt. Op zo'n moment werkt receptieve muziektherapie vaak heel goed. Laat de cliënt een nummer noemen waar ze zelf vaak rustig van worden en zet dat op. Als muziektherapeut kun je natuurlijk ook een nummer uitzoeken, mits je de cliënt heel goed kent.

Bij deze mensen zijn naar mijn idee je "voelsprietten" heel belangrijk. Met die sprietten kun je aanvoelen wat een cliënt nodig heeft.

'Empathic improvisation for non-verbal clients'

In het werk als muziektherapeut kun je mensen tegenkomen die moeite hebben met het spreken. Soms vinden mensen het lastig om het gevoel in hun spreken te leggen, andere mensen kunnen daadwerkelijk niet spreken en er zijn ook mensen bij wie de spraak niet (goed) ontwikkeld is.

Bij muziektherapie is dit niet perse een probleem: muziek kan dan dienen als communicatiemiddel. Er zijn drie verschillende manieren waarop muziek ingezet kan worden als communicatiemiddel; pre-verbaal, non-verbaal en supra-verbaal.

Pre-verbaal:

Volwassenen en kinderen die intellectueel gezien minder ontwikkeld zijn, hebben vaak ook een minder ontwikkelde spraak. Dit wordt pre-verbaal genoemd. Voor deze cliënten kan muziek de vertaling zijn door gebruik van en wisselen in mineur en majeur, dynamiek, klankkleur, veranderingen in de muziek zelf en veranderingen in het karakter van de muziek. Soms kunnen deze mensen een emotionele boodschap ontvangen waardoor ze alerter zouden kunnen worden, wat dan weer zou kunnen leiden tot wederzijds begrip.

Non-verbaal:

Er zijn ook mensen bij wie de spraak is ontwikkeld, maar waarbij emotionele moeilijkheden of andere diagnoses ervoor zorgen dat zij de taal niet op een juiste manier kunnen gebruiken. Deze mensen vallen onder de categorie 'non-verbaal'. Cliënten die vallen onder deze categorie kunnen bijvoorbeeld mensen zijn met een heftige depressie, selectief mutisme (zeldzame psychische aandoening waarbij mensen niet kunnen praten in bepaalde situaties), leerproblemen, hoog functionerend autisme en Asperger, een trauma (PTSS) of een hersenaandoening. Bij deze cliënten kan receptieve muziektherapie de uitkomst bieden. Sommige interventies bieden een non-verbale ervaring waarin gevoelens geuit kunnen worden, zonder dit verbaal te hoeven doen.

Supra-verbaal:

Voor mensen die wel een ontwikkelde spraak hebben en geen aandoening of diagnose hebben die de spraak in de weg kan zitten, kan muziek een extra middel bieden om zich te uiten op een manier die niet mogelijk is met woorden. De muziektherapeut kan bijvoorbeeld een stuk zingen en/of spelen of muziek afspelen waarbij de (vaak emotionele) ervaring verder gaat dan wat met woorden geuit kan worden. Vaak kunnen woorden achteraf ook weer afbreuk doen aan wat de muziek teweeg heeft gebracht.

In alle drie gevallen gebruikt de muziektherapeut zijn eigen muzikale vaardigheden (bijvoorbeeld improvisatie) of kennis over de muziek (bij receptieve therapie) om op de cliënt te kunnen reageren. Bij deze methodieken uit de muziektherapeut het gevoel van de cliënt.

Literatuurlijst

- De Bruijn, M., Hurkmans, J., & Zielman, T. (2010). SMTA: Speech-Music Therapy for Aphasia. *Tijdschrift voor vaktherapie*, 6(4). Geraadpleegd van www.spraakmuziektherapie.nl
- Hersenstichting. (2018). Anatomie. Geraadpleegd op 2 januari 2018, van <https://www.hersenstichting.nl/alles-over-hersenen/de-hersenen/>
- Nederlandse Vereniging voor Autisme. (2018). Wat is autisme (spectrum stoornis)? Geraadpleegd op 10 januari 2018, van [http://www.autisme.nl/over-autisme/wat-is-autisme-\(spectrum-stoornis\)/.aspx](http://www.autisme.nl/over-autisme/wat-is-autisme-(spectrum-stoornis)/.aspx)
- Nordoff, P., & Robbins, C. (1980). *Muziektherapie: voor gehandicapte kinderen* (Ned. vertaling: Cohen, R.) Bussum, Nederland: De Gooise Uitgeverij.
- Nordoff Robbins. (2014, 12 november). *Meet Jack...* [Video]. Geraadpleegd op 10 januari 2018, van <https://www.youtube.com/watch?v=46hnG4Kefil>
- Bruscia, K. E. (1987). *64 klinische technieken*. (Ned. vertaling: van de Berk, P.) In K. E. Bruscia (Red.), *Improvisational models of music therapy* (pp. 533-557). Springfield, Amerika: Charles C. Thomas Publishers.
- <https://www.stichtingmilo.nl/artikelen/kunnen-praten-en-toch-willen-communiceren>
- <http://www.effectiefsensitief.nl/bij-jezelf-blijven/>
- Receptive Methods in Music Therapy – Denise Grocke & Tony Wigram

Redactie magazine

Anne-Greet Ravensbergen
Maaïke van Swambagt
Lidwien de Jong
Rieco Assink

Contact

Mail: studentzaken@nvvmt.nl

Website

www.nvvmt.nl
<https://www.facebook.com/nvvmtstudenten/>
<https://www.instagram.com/nvvmtstudenten/>